

Broedvogels van het Andersche Diep in 1986-98

Arjen de Vroome & Yzaak de Vries

Het beekdal van het Andersche Diep wordt extensief begraaasd met vee. Het gebied heeft zijn waarde als weidevogelreservaat grotendeels verloren, parallel aan de ontwikkelingen elders in het beekdal van de Drense Aa. Het verschravingsbeheer met koeien heeft plaatselijk tot verruiging geleid, mogelijk één van de redenen voor een sterke groei van de populatie Roodborsttapuiten.

Het Andersche Diep is van 1986 tot heden, met uitzondering van 1997, als onderdeel van het landelijke SOVON-onderzoek geïnventariseerd. Om de gegevens niet alleen daarvoor te gebruiken is besloten om ze uit de anonimiteit te halen en te presenteren als op zichzelf staand onderzoek.

Gebiedsbeschrijving en beheer

Het gebied, aangeduid als het Andersche Diep, maakt deel uit van het Nationale Park in oprichting 'Stroomdallandschap Drense Aa' (c. 4100 ha). Het onderzochte gebied heeft een oppervlakte van 180 ha en bestaat uit landerijen die gelegen zijn aan weerszijden van het Andersche Diepje (Gemeente Rolde, Amersfoortcoördinaten 243.0-555.5). De noordgrens is de provinciale weg Rolde-Gieten, in het zuiden is dat het dorpje Papenvoort. De oost- en westgrens wordt gevormd door de min of meer natuurlijke grenzen tussen beekdal en hogere gronden met gras- en bouwland en in het oosten recentelijk aangeplant bos. (Figuur 1). Deze grenzen zijn zichtbaar als zand- en verharde wegen, begeleid door houtwallen (grenswallen) met Eiken *Quercus robur* en Berken *Betula sp.* die evenwijdig aan de beek lopen. Het gebied kan het best worden gekenschetst als de middenloop/bovenloop van een beekdalsysteem. Het bestaat uit aan de beek grenzende graslanden die van elkaar gescheiden worden door houtwallen met Eiken *Quercus robur* en Zwarte Elzen *Alnus glutinosa* (dwarswallen). De vegetatie bestaat voor c. 90% uit een voedselrijke/schrale vorm van witbolgraslanden en kamgrasweiden. Hier en daar komt vochtig en nat schraalland voor. Plaatselijk komen ook Pitus en Smele veel voor. In de sloten en greppels worden regelmatig elementen van het dotterbloemhooiland aangetroffen (Jongman 1997).

Het beheer van het beekdal wordt uitgevoerd door Staatsbosbeheer en bestaat voornamelijk uit extensieve beweiding met c. 180 runderen. Daarnaast worden zonodig percelen gehooit. Gezien de doelstelling, het ontwikkelen van botanisch rijke vegetaties, is het gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen uit den boze.

Wijze van onderzoek

De broedvogelgegevens zijn verzameld volgens de methode van de uitgebreide territoriumkartering (van Dijk 1996). Bedenk hierbij dat niet alle karteerders van begin af aan ervaren rotten waren. Hun groeiende ervaring weerspiegelt zich in stijgende aantallen in de eerste paar jaren. Jaarlijks werden zeven ochtendbezoeken gebracht van c. zes uur. Daarnaast werden elk jaar twee avondbezoeken gebracht van gemiddeld twee uur. Om in de jaren tachtig een goed inzicht te krijgen in de aantallen Kwartels *Coturnix coturnix* werden extra nachtbezoeken met cassettegebruik uitgevoerd, in totaal c. 80 uur. Alles bijeen werden ongeveer 586 uren veldwerk verricht,

hetgeen neerkomt op jaarlijks 19.5 min/ha. Naast de eerste auteur hebben B.L.J. van Os, B. Takman, B. Hanskamp, R. Keizer en J. van Heyningen aan de inventarisaties meegewerkt. Helaas zijn er geen gegevens over de ontwikkeling van de vegetatie. Voor een globale beschrijving daarvan is geput uit Jongman (1997).

Resultaten

In de onderzoeksperiode werden in totaal 75 broedvogelsoorten vastgesteld (Tabel 1). Het lage aantal in 1986 en 1987 hangt waarschijnlijk samen met gebrek aan ervaring bij de aanvang van het project, al kunnen de strenge/koude winters van 1985/86 en 1986/87 niet helemaal worden uitgevlakt. Het lijkt aannemelijk dat de aantalspiek in 1990 en 1991 mede een gevolg is van enkele opeenvolgende zeer zachte winters met goede overlevingskansen voor standvogels en deeltrekkers.

Tabel 1. Aantal vastgestelde territoria van de broedvogels van het Andersche Diep in 1986-98 (niet geteld in 1997). *Number of territories of breeding birds in the valley of the Andersche Diep in 1986-98 (1997 not censused).*

Jaar Year	1986	-87	-88	-89	-90	-91	-92	-93	-94	-95	-96	-98
Bergeend <i>Tadorna tadorna</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0
Wintertaling <i>Anas crecca</i>	0	0	0	1	0	1	0	1	2	0	0	1
Wilde Eend <i>A. platyrhynchos</i>	7	12	12	16	18	16	14	15	13	18	14	15
Sperwer <i>A. nisus</i>	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Buizerd <i>Buteo buteo</i>	0	0	0	3	3	2	1	3	2	1	2	2
Boomvalk <i>Falco subbuteo</i>	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Torenvalk <i>F. tinnunculus</i>	0	3	3	7	12	8	7	6	6	4	5	1
Kwartelkoning <i>Crex crex</i>	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Patrijs <i>Perdix perdix</i>	0	1	1	1	0	2	2	1	1	1	2	0
Kwartel <i>Coturnix coturnix</i>	0	1	2	4	4	0	2	0	0	0	0	2
Fazant <i>Phasianus colchicus</i>	18	9	4	6	7	7	5	4	4	5	3	2
Waterhoen <i>Gallinula chloropus</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Scholekster <i>Haematopus ostralegus</i>	8	11	10	7	9	8	11	7	8	8	9	2
Kievit <i>Vanellus vanellus</i>	16	22	21	14	16	17	13	17	16	16	15	11
Houtsnip <i>Scolopax rusticola</i>	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Watersnip <i>Gallinago gallinago</i>	16	12	11	15	18	14	10	9	10	12	9	9
Grutto <i>Limosa limosa</i>	15	9	8	4	5	6	5	4	5	7	4	4
Wulp <i>Numenius arquata</i>	7	7	11	12	15	14	13	10	11	12	13	12
Tureluur <i>Tringa totanus</i>	1	0	1	0	0	1	0	1	0	1	1	2
Holendui <i>Columba oenas</i>	4	1	2	5	7	5	6	4	5	4	5	5
Houtduif <i>C. palumbus</i>	38	28	37	35	40	44	39	36	34	29	31	21
Zomertortel <i>Streptopelia turtur</i>	3	2	4	3	10	8	7	6	6	5	8	5
Ransuil <i>Asio otus</i>	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	1
Koekoek <i>Cuculus canorus</i>	2	2	2	3	3	3	2	3	2	2	2	2
Groene Specht <i>Picus viridis</i>	0	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1
Grote Bonte Specht <i>Dendrocopos major</i>	1	2	7	3	4	5	4	4	3	3	5	3
Kleine Bonte Specht <i>D. minor</i>	0	0	2	0	0	0	1	0	0	0	1	3
Veldleeuwerik <i>Alauda arvensis</i>	0	1	1	0	0	1	0	0	1	0	0	1
Boompieper <i>Anthus trivialis</i>	25	21	30	43	48	41	39	34	38	33	35	43
Graspieper <i>A. pratensis</i>	16	4	11	17	17	19	16	20	19	21	25	35

Vervolg tabel 1.

Jaar Year	1986	-87	-88	-89	-90	-91	-92	-93	-94	-95	-96	-98
Gele Kwikstaart <i>Motacilla flava</i>	1	7	2	2	3	0	2	0	1	0	0	0
Witte Kwikstaart <i>M. alba</i>	5	9	11	12	17	14	13	13	15	13	11	7
Winterkoning <i>Troglodytes</i>	18	9	25	37	43	33	36	37	40	34	23	20
Heggemus <i>Prunella modularis</i>	3	2	5	5	11	13	10	12	13	9	11	10
Roodborst <i>Erithacus rubecula</i>	18	10	48	64	55	43	50	43	41	37	23	35
Nachtegaal <i>Luscinia megarhynchos</i>	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gekr. Roodstaart <i>P. phoenicurus</i>	8	10	16	14	14	15	12	14	15	15	13	17
Paapje <i>Saxicola rubetra</i>	0	1	6	8	6	3	2	4	3	6	4	0
Roodborsttapuit <i>S. torquata</i>	0	0	0	0	0	2	0	0	1	2	4	15
Merel <i>Turdus merula</i>	18	20	46	43	50	44	42	37	39	40	34	37
Zanglijster <i>T. philomelos</i>	3	8	12	18	21	18	19	14	16	15	13	13
Grote Lijster <i>T. viscivorus</i>	4	4	5	5	6	5	6	6	7	11	9	8
Bosrietzanger <i>Acroceph. palustris</i>	8	4	5	7	5	6	4	4	3	3	3	5
Spotvogel <i>Hippolais icterina</i>	3	2	3	1	0	0	0	0	2	0	0	0
Braamsluiper <i>Sylvia curruca</i>	3	5	1	1	0	0	2	1	2	1	3	0
Grasmus <i>S. communis</i>	45	41	56	45	63	52	44	55	49	46	42	34
Tuinfluiters <i>S. bonin</i>	36	48	43	34	59	44	40	38	41	39	45	39
Zwartkop <i>S. atricapilla</i>	3	5	9	18	20	17	18	16	17	14	6	17
Fluiter <i>Phylloscopus sibilatrix</i>	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tijftaf <i>P. collybita</i>	14	27	44	49	76	57	51	60	54	48	44	54
Fitis <i>P. trochilus</i>	75	60	85	70	87	75	68	62	65	55	60	53
Gr. Vliegenvanger <i>Muscicapa striata</i>	3	4	1	5	4	3	2	4	02	4	5	1
Bonte Vliegenvanger <i>Fic. hypoleuca</i>	0	1	0	1	0	1	2	3	1	0	1	0
Staartmees <i>Aegithalos caudatus</i>	8	1	2	3	3	1	2	2	3	2	5	2
Glanskop <i>Parus palustris</i>	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Matkop <i>P. montanus</i>	8	3	12	7	8	9	10	8	9	5	7	5
Pimpelmees <i>P. caeruleus</i>	18	16	32	28	35	32	30	24	29	31	24	20
Koolmees <i>P. major</i>	38	27	41	24	46	36	39	44	40	35	44	38
Boomkruiper <i>Certhia brachydactyla</i>	3	4	8	15	17	16	15	14	16	14	11	12
Wielewaal <i>Oriolus oriolus</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Grauwe Klauwier <i>Lanius collurio</i>	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
Vlaamse Gaai <i>Garrulus glandarius</i>	5	7	5	5	7	8	7	5	6	5	6	4
Ekster <i>Pica pica</i>	3	1	1	2	0	0	1	0	0	1	0	0
Kauw <i>Corvus monedula</i>	8	7	12	14	30	27	29	24	22	19	21	0
Zwarte Kraai <i>C. corone</i>	13	8	7	11	7	10	9	7	6	7	6	4
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	0	14	28	14	44	39	41	38	32	25	30	22
Huisemus <i>Passer domesticus</i>	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ringmus <i>P. montanus</i>	3	2	2	4	4	2	3	1	3	0	1	2
Vink <i>Fringilla coelebs</i>	18	17	31	23	32	27	25	27	26	27	24	31
Groenling <i>Carduelis chloris</i>	0	0	0	1	2	1	3	2	2	2	2	1
Kneu <i>C. cannabina</i>	3	2	6	5	9	6	8	14	9	9	10	6
Goudvink <i>Pyrrhula pyrrhula</i>	3	1	2	1	4	1	3	1	2	1	3	3
Appelvink <i>C. coccythraustes</i>	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	3
Geelgors <i>Emberiza citrinella</i>	19	15	23	20	17	20	15	23	21	18	22	21
Rietgors <i>E. schoeniclus</i>	1	2	3	1	3	3	4	3	5	5	4	1

Het voorkomen van enkele bosvogels als Groene Specht, Grote Bonte Specht, Glanskop en Appelvink hangt voor een deel samen met de aanwezigheid van Boswachterij Gieten, aan de oostgrens van het Andersche Diep.

Elf van de aangetroffen broedvogelsoorten komen voor op de Rode Lijst (Osieck & Hustings 1994). Daarvan vallen er twee in de B-categorie van sterk bedreigd (Kwartelkoning en Grauwe Klauwier), acht in de C-categorie van bedreigd (Patrijs, Watersnip, Grutto, Tureluur, Paapje, Roodborsttapuit, Groene Specht en Geelgors) en één in de D-categorie van kwetsbaar (Kwartelkoning). De Kwartelkoning werd slechts in één jaar vastgesteld (let wel: niet in het kwartelkoningrijke jaar 1998!), de Grauwe Klauwier was twee jaar aanwezig. Van de soorten in de C-categorie lijkt de Patrijs het voor gezien te houden, laten Grutto, Watersnip en Paapje (geen Paapjes meer in 1998!) een afnemende tendens zien en ziet het voortbestaan van Tureluur en Groene Specht er niet al te rooskleurig uit. De aantalsontwikkeling van deze soorten loopt echter parallel aan de regionale trend en oorzaken hoeven dus niet in veranderingen binnen het gebied zelf te worden gezocht. Alleen Roodborsttapuit en Geelgors vertonen een toenemende dan wel gelijkblijvende trend. Ook deze ontwikkeling is conform de regionale trend.

Onder de niet-rode lijstsoorten gingen Torenvalk, Houtduif, Gele Kwikstaart, Winterkoning, Roodborst, Spotvogel, Fitis, Ekster, Zwarte Kraai en Spreeuw in aantal achteruit. Bij de Torenvalk heeft dit te maken met de gunstige muizenjaren 1988, 1989 en 1990. Houtduif en Spotvogel zijn gedurende de onderzoeksperiode landelijk snel in aantal afgenomen. De Ekster is in het Drentse agrarisch gebied zeer zeldzaam geworden, mogelijk vanwege overbejaging. De aantalsafname van de overige soorten moet worden gezocht in veranderingen binnen het gebied. Een aantalstoename tekent zich af bij de Graspieper. Deze ontwikkeling gaat tegen de landelijke trend in en heeft mogelijk te maken met lichte verruiging van delen van het gebied.

Als weidevogelgebied heeft het gebied sterk aan waarde ingeboet, een trend overigens die ook elders in het stroomdal van de Drentse Aa zichtbaar is en zich al vóór 1986 heeft ingezet. De vogelbevolking is een getrouwe afspiegeling van het kenmerkende half-open Drentse beekdallandschap.

Discussie

Het consequente beweidingsregime heeft tot meer variatie in de vegetatie geleid. Op plaatsen waar het vee veel komt en graast, overwegen korte vegetaties. Op andere plaatsen is de vegetatie juist hoger of ruiger geworden, omdat de runderen daar minder of helemaal niet komen. Het valt op grond van de huidige kartering niet goed te zeggen hoe het effect hiervan op de broedvogelbevolking is geweest. Twee kritische weidevogels, namelijk Grutto en Watersnip, laten een afnemend broedbestand zien (Tabel 1). Beide soorten, maar ook enkele andere weidevogels zoals Wulp en Graspieper, komen voornamelijk in het noordelijke en oostelijke deel van het beekdal voor. De verspreiding van deze soorten wordt voor een belangrijk deel bepaald door de openheid van het beekdal, maar ook de vochtigheid van de bodem kan een rol spelen. De plaatselijke verruiging heeft gunstig uitgepakt voor de Roodborsttapuit.

Al met al is het toch een wat riskante onderneming om veranderingen in verspreiding en aantal toe te schrijven aan één factor, zoals extensieve beweiding. Veel andere factoren kunnen in het geding zijn, zoals verandering in de grondwaterhuishouding, effecten van zure regen, maar ook veranderingen in de vogelwereld zelf als gevolg van nationale of internationale ontwikkelingen. Om conclusies te trekken ten aanzien van het gevoerde beheer, zal uitgebreider en gericht onderzoek nodig zijn.

Summary: Breeding birds in the Andersche Diep in 1986-98.

Standardised mapping of breeding birds has been carried out in the valley of the Andersche Diep (180 ha) since 1986. The grasslands mainly consist of *Potentilla anserina*, *Holcus lanatus* and *Cynosurum cristatus*. The area is being grazed by some 180 cows. As elsewhere in the Nether-

lands, Black-tailed Godwit and Snipe are in decline, but rough grazing has created suitable breeding sites for Stonechat and possibly Red-backed Shrike.

Literatuur

- van de Brink H., van Dijk A., van Os B. & Venema P. 1996. Broedvogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- van Dijk A.J. 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Jongman M. 1997. Vegetatiekartering Drentsche Aa; deel 3: van Loonerdiep tot Amerdiep en Andersche Diep. Rapport ecologisch advies- en onderzoeksbureau Everts & de Vries, Assen.
- Osieck E. & Hustings F. 1994. Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare vogelsoorten in Nederland. Technisch Rapport 12. Vogelbescherming Nederland, Zeist.

Adressen:

Arjen de Vroome, Gevelakkers 12, 9465 TT Anderen.

Yzaak de Vries, Zuidlaarderweg 29, 9756 CG Glimmen

